

Lev Trockij

Abeceda dialektického materializmu

Dialektika není žádnou fikcí ani mysticismem. Dialektika je vědou zabývající se formami našeho myšlení, které nejsou přímo spjaty s každodenními problémy našich životů, ale snaží se dospět k pochopení složitějších a vleklých procesů. Dialektika a formální logika k sobě mají vztah podobný, jako je vztah mezi vyšší a nižší matematikou.

Budu se zde snažit načrtnout podstatu problému v co možná nejkonkrétnější podobě. Aristotelovská logika jednoduchého úsudku vychází z tvrzení, že „A“ se rovná „A“. Tento postulát je přijat jako axiom pro množství praktických lidských činů a základních zobecnění. Ale ve skutečnosti se „A“ nikdy nerovná „A“. Toto lze snadno dokázat, pokud budeme zkoumat tyto dvě písmena pod lupou – budou vzájemně odlišná. Někdo by však mohl namítat, že rovnost těchto písmen není otázkou jejich velikosti či tvarů, dokud jsou pouhými symboly pro stejné hodnoty – jako například libra cukru. Tato námitka by však postrádala relevanci – ve skutečnosti se nikdy libra cukru jiné libře cukru plně nerovná. Vždy záleží pouze na měřítku, abychom v konečném důsledku odhalili rozdíl. Opět by mohl někdo namítat, že libra cukru se přece rovná váze sobě samé. Ani tato námitka by však nebyla pravdivou. Všechny předměty se bez ustání mění v jejich tvaru, barvě, hmotnosti a dalších věcech. Nikdy si nejsou sami sobě rovné. Sofista by na toto odpověděl, že libra cukru se rovná sama sobě „v každém zvoleném okamžiku“.

Kromě velmi pochybné praktické hodnoty tohoto „axiomu“, se tento argument rovněž neudrží pod náporem teoretické kritiky. Jak bychom měli ve skutečnosti vymezit pojem „moment?“ V případě, že se jedná o časový interval, tak v něm tato libra cukru dospěje k nevyhnutelným změnám. Nebo je moment pouhou matematickou abstrakcí – jakýsi nulový čas? Veškeré předměty však existují v rámci času, a samotná existence je nepřetržitý proces transformace. Čas je tedy základním prvkem existence. Takže tvrzení, že „A“ se rovná „A“ nám naznačuje, že libovolný předmět je shodný sám se sebou, pokud se nemění, tedy pokud neexistuje.

Na první pohled by se mohlo zdát, že jsou pro nás tyto „nuance“ zbytečné. Ve skutečnosti však mají rozhodující význam. Axiom že „A“ se rovná „A“ se může zdát z jednoho pohledu jako východisko všech našich znalostí, z druhého je však východiskem pro všechny chyby v našem vzdělání. Použití axiomu že „A“ se rovná „A“ je možné jen v určitých mezích. Pokud jsou kvantitativní změny v „A“ pro daný úkol zanedbatelné, poté můžeme předpokládat, že „A“ se rovná „A“. Tohoto předpokladu se používá například při obchodu mezi nakupujícím a prodávajícím, u již zmíněného kila cukru. Podobně odhadujeme i teplotu slunce. Do nedávna jsme takto předpokládali i kupní sílu

dolaru. Ale kvantitativní změny se po překonání určitých limitů přemění do kvalitativních. Libra cukru, na kterou působila vlhkost či kerosin přestává být librou cukru. Dolarová bankovka rovněž při jejím poškození přestává být dolarovou bankovkou. Zjištění kritického bodu ve správném okamžiku, kdy se kvantita změní do kvality je jeden z nejdůležitějších a nejobtížnějších úkolů ve všech vědních oblastech, včetně sociologie.

Každý dělník si uvědomuje, že není možné vyrobit dva naprosto stejné předměty. Proto jsou ve výrobě pro tyto drobné odchylky vymezeny normy tolerance. Pokud se například parametry dvou vyrobených ložisek nacházejí v povolených limitech tolerance pro daný materiál, jsou považovány za shodné. („A“ se rovná „A“). Když je však tolerance při výrobě překročena tak meritum kvantity přechází v meritum kvality, jinými slovy, vyrobené ložisko ztrácí hodnotu, či je zcela bezcenné.

Naše vědecké myšlení je jen součástí naší všeobecné praxe, včetně techniky. Pro technické koncepty rovněž existuje „tolerance“ která je zavedena nikoliv formální logikou s použitím axiomu že „A“ se rovná „A“, ale dialektickou logikou vycházející z axiomu že se veškeré předměty neustále mění. „Selský rozum“ je charakterizován tím, že systematicky překračuje dialektickou „toleranci“.

Vulgární způsob uvažování počítá s takovými koncepty jako je kapitalismus, morálka, svoboda, dělnický stát atd., jako s pevnými abstrakcemi, předpokládající že „kapitalismus“ se rovná „kapitalismu“. „Morálka“ se rovná „morálce“ atd. Dialektické myšlení analyzuje veškeré předměty a jevy v jejich neustálém procesu změny, zatímco stanovuje v materiálních podmínkách těchto změn tu kritickou mez, kdy „A“ přestává být „A“, kdy „dělnický stát“ přestává být „dělnickým státem“.

Zásadní chyba vulgárního způsobu uvažování spočívá v tom, že má tendenci se neustále uzavírat do poznávání nehybných otisků reality, zatímco se však realita nachází v neustálém pohybu. Dialektické myšlení dává konceptům prostřednictvím bližších odhadů opravy, konkretizace, bohatší obsah a flexibilitu. Dokonce bych řekl, že i určitou „šťávu“ která je do jisté míry přibližuje k živoucím jevům. Nikoliv ke kapitalismu jako pojmu, ale k libovolnému kapitalismu v libovolném stadiu vývoje. Nikoliv k dělnickému státu jako pojmu, ale k libovolnému dělnickému státu v zaostalé zemi obklíčené imperialismem atd.

Vztah mezi dialektickým a vulgárním způsobem uvažování je stejný jako mezi filmem a fotografií. Kinematografie nepopírá existenci nehybných snímků, ale sestává se právě z jejich série, tvořící pohyb filmu. Dialektika nepopírá úsudek, ale učí nás kombinovat úsudky takovým způsobem, aby bylo naše poznání blíže k věčně se měnící realitě. Hegel v jeho *Logice* vytvořil řadu zákonů: Změnu kvantity v kvalitu, vývoj skrze boj protikladů, konflikt obsahu a formy, přerušování kontinuity, změnu možnosti do nevyhnutelnosti atd., které jsou stejně důležité pro teoretické myšlení, jako je jednoduchý úsudek důležitý pro jednodušší úlohy.

Hegel psal dříve než Darwin a Marx. Díky silným impulsům směřujících k posunu myšlení Francouzskou revolucí, Hegel filosoficky předpověděl i celkový pokrok věd. Ale důvodem proč zůstalo u pouhých očekávání, i když vytvořeno géniem, byl Hegelův idealistický přístup. Hegel operoval s ideologickými stíny skutečnosti jako s nejvyšší instancí. Marx prokázal, že pohyb těchto ideologických stínů pouze reflektuje pohyb materiálních těles.

Naší dialektiku nazýváme materialistickou, protože nehledáme její kořeny na nebesích či v hlubinách naší "svobodné vůle", ale v objektivní realitě, v přírodě. Vědomí vyrůstá z nevědomí, psychologie z fyziologie, organický svět z anorganického, sluneční soustava z hvězdné mlhoviny. Na všech příčkách žebříčku tohoto rozvoje, se kvantitativní změny transformují v kvalitativní. Naše myšlení, včetně dialektického myšlení, je pouze jednou z forem vyjádření měnící se hmoty. V tomto systému není žádné místo pro boha, ani pro ďábla, ani pro nesmrtelnou duši, či věčné zákony práva a morálky. Dialektika myšlení vyrůstající přímo z dialektiky přírody si udržuje čistě materialistický charakter.

Darwinismus, který vysvětlil evoluci živočišných druhů prostřednictvím kvantitativních přeměn do přeměn kvalitativních, byl největším triumfem dialektiky v celém oboru organické přírody. Dalším velkým vítězstvím byl objev tabulky chemických prvků a dále také přeměny jedněch prvků do druhých. S těmito přeměnami (druhů, prvků atd.) je úzce spojena otázka klasifikace, stejně důležitá jak v přírodních tak i sociálních vědách. Linného systém (18. století) využívající jako výchozí bod neměnnost druhů byl omezen pouze na popis a klasifikaci rostlin podle jejich vnějších charakteristik. Infantilní období botaniky je podobné k infantilnímu období logiky, protože formy našeho myšlení se rozvíjejí jako všechno živé. Pouze rozhodné odmítnutí myšlenky "neměnnosti druhů", pouze studium historie evoluce rostlin a jejich anatomie připravilo základ pro skutečnou vědeckou klasifikaci.

Marx, který byl, na rozdíl od Darwina, vědomým dialektikem, objevil základ pro vědeckou klasifikaci lidských společností v kontextu rozvoje jejich produktivních sil a struktury vlastnických vztahů, které tvoří anatomii společnosti. Marxismus nahradil vulgární popisnou klasifikaci společností a států, která se dokonce až do současnosti vyučuje na univerzitách, materialisticky dialektickou klasifikací. Pouze skrze užívání Marxovy metody je možné správně určit jak koncept dělnického státu, tak okamžik jeho úpadku.

Toto vše, jak si můžeme povšimnout, neobsahuje nic "metafyzického" či "scholastického". Dialektická logika vyjadřuje zákony pohybu v současném vědeckém myšlení. Boj proti dialektickému materialismu naopak vyjadřuje vzdálenou minulost, konzervativismus maloburžoazie, ješitnost univerzitních rutinérů... a jiskru naděje na posmrtný život.

Povaha SSSR

Definice soudruha Burnhama o tom, že SSSR není ani dělnickým, ani buržoasním státem je čistě negativistická a vytržená z kontextu historického vývoje, vznášejíce se ve vzduchu, prázdná čehokoliv týkajícího se sociologie a je jednoduše teoretickou kapitulací pragmatika před rozporuplným historickým fenoménem.

Pokud by Burnham byl dialektickým materialistou, pak by si položil následující tři otázky

- 1.) Jaký byl historický původ SSSR ?
- 2.) Jaké změny tento stát prodělal během své existence?
- 3.) Prošly tyto změny z kvantitativní fáze do kvalitativních?
tj - Vytvořili historicky nezbytnou dominanci nové vykořisťující třídy?

Zodpovězení těchto otázek by Burnhama dovedlo k jedinému možnému závěru, a to tomu, že SSSR je zatím zdegenerovaným dělnickým státem.

Dialektika není magický univerzální klíč k odpovědím na všechny otázky. Nenahrazuje konkrétní vědeckou analýzu. Ale vede tyto analýzy po správné cestě, zabezpečuje je proti neplodnému putování pouští subjektivismu a scholasticismu.

Bruno R. zařadil jak Sovětský režim, tak režimy fašistické do kategorie "byrokratického kolektivismu", protože Sovětský Svaz, Itálie a Německo jsou všichni ovládnuti byrokratickou vládou. Všechny tyto režimy sdílí principy plánování, avšak v jednom případě je soukromé vlastnictví likvidováno, v druhém je omezeno, atd. Takto je, na základě relativní podobnosti některých vnějších vlastností různého původu, z odlišné specifické váhy, různého třídního významu, deklarována principiální shoda sociálních režimů, zcela v duchu buržoazních profesorů, kteří vytvářejí kategorie "kontrolované ekonomiky", "centralizovaného státu", aniž by zohlednili jakoukoliv třídní podstatu jednoho či druhého. Bruno R. a jeho následovníci, nebo částeční následovníci jako Burnham, v nejlepším případě zůstávají v oblasti sociální klasifikace na úrovni Linného, k jehož dobru je třeba poznamenat, že žil v časech před Hegelem, Darwinem a Marxem.

Možná ještě horšími a nebezpečnějšími jsou ti eklektici, kteří tvrdí, že třídní charakter Sovětského Svazu není vůbec podstatným a že směr naší politiky je dán "charakterem války". Jako kdyby válka byla nezávislá „nadsociální“ substance. Jako kdyby charakter války nebyl

dán charakteristikou vládnoucí třídy, tj. stejným sociálním faktorem, který určuje charakter státu. Je překvapující, jak snadno někteří soudruzi pod tlakem událostí zapomínají základy marxismu!

Není překvapující, že opoziční teoretici, kteří odmítají dialektické myšlení, žalostně kapitulují před poznáním rozporuplné povahy Sovětského Svazu. Nicméně rozdíl mezi sociální základnou vytvořenou revolucí a charakterem kasty, která vzešla k moci skrze degeneraci revoluce, není pouze nezvratnou historickou skutečností, ale také hybnou silou. V našem boji za svržení byrokracie stavíme na tomto rozporu. Mezitím již nějací ultra-levičáci dosáhli nejvyššího stadia absurdity tvrzením, že pro svržení bonapartistické oligarchie je nutné obětovat sociální strukturu Sovětského Svazu! Nemají tušení o tom, že bez své sociální struktury získané v Říjnové revoluci, by se Sovětský Svaz stal pouhým fašistickým režimem.

Evoluce a dialektika

Soudruh Burnham by pravděpodobně protestoval argumentací, že jako evolucionista se nezajímá o vývoj společností a států o nic méně než dialektici. Nebudeme se tu o to přít. Každý vzdělaný člověk, od dob Darwina, nazývá sebe "evolucionistou". Ale skutečný evolucionista musí uplatnit myšlenku evoluce na jeho vlastní formy myšlení. Základní logika, objevená v období kdy myšlenka evoluce sama o sobě ještě neexistovala, je evidentně nedostačující pro analýzu evolučních procesů. Hegelova logika je logikou evoluce. Akorát že by nikdo neměl zapomínat na to, že tento koncept "evoluce" byl zcela narušen a oslaben univerzitními a liberálními spisovateli píšícími o mírovém "vývoji". Kdokoliv došel k pochopení, že evoluční proces (*probíhá?*) skrze souboj protikladných sil; že pomalá akumulace změn v určitém okamžiku rozbije starou skořápku a přinese katastrofu, revoluci; kdokoliv se naučil používat obecné zákony evoluce ve vlastním způsobu uvažování, je dialektikem, na rozdíl od vulgárního evolucionisty. Dialektický trénink myslí, stejně důležitý pro revolučního bojovníka jako trénink prstů pro pianistu, požaduje posuzování všech problémů jako procesů a nikoliv jako nehybné kategorie. A tak se vulgární evolucionisté, kteří se ve většině omezují na uznávání evoluce pouze v některých sférách, spokojují ve všech ostatních otázkách s banalitami "zdravého rozumu".